

KETOKOHAN IMAM AL-DHAHABI DALAM BIDANG ILMU RIJAL AL-HADITH

Norhasnira Ibrahim¹

Zainora Daud²

Kauthar Abd. Kadir³

¹Fakulti Pengajian Quran dan Sunnah, Universiti Sains Islam Malaysia (USIM), Malaysia, (norhasnira@usim.edu.my)

²Fakulti Pengajian Quran dan Sunnah, Universiti Sains Islam Malaysia (USIM), Malaysia, (zainora@usim.edu.my)

³Fakulti Pengajian Quran dan Sunnah, Universiti Sains Islam Malaysia (USIM), Malaysia, (kauthar@usim.edu.my)

Abstrak: Imam al-Dhahabi merupakan seorang ulama' Islam yang unggul pada kurun ke-8 Hijrah dan dikenali sebagai pakar dalam bidang ilmu sejarah dan hadith. Namun begitu, hasil karyanya yang agung dalam bidang ilmu hadith telah membuatkan beliau lebih dikenali sebagai seorang ilmuwan hadith berbanding sejarawan. Beliau telah menghasilkan banyak penulisan berkisarkan ilmu Rijal al-Hadith yang merupakan salah satu daripada cabang ilmu yang penting dalam pengajian ilmu hadith. Objektif kajian ini adalah untuk (i) memperkenalkan biografi ringkas Imam al-Dhahabi, dan untuk (ii) mengkaji sumbangan tokoh dalam bidang penulisan ilmu Rijal al-Hadith. Metodologi kajian ini berbentuk kualitatif dan data kajian diperolehi daripada artikel jurnal, kertas kerja seminar, buku dan laman sesawang yang berkaitan dengan tajuk kajian. Hasil kajian mendapati bahawa salah satu sumbangan terbesar Imam al-Dhahabi dalam bidang ilmu Rijal al-Hadith ialah dengan menghasilkan kitab al-Kasyif fi Ma'rifah Man Lahu Riwayah fi al-Kutub al-Sittah.

Kata Kunci: *Imam al-Dhahabi, Ilmu Rijal al-Hadith, al-Kasyif*

Pendahuluan

Pengajian ilmu hadith adalah salah satu daripada bidang ilmu yang amat signifikan dalam ilmu Islam dan berperanan sebagai institusi penyokong, penguat dan penjelas kepada al-Qur'an. Ia juga merupakan satu elemen yang penting lantaran pengaruhnya ke atas ilmu-ilmu yang lain seperti ilmu Tafsir, Fiqh, Sirah dan Akidah sejajar dengan kedudukannya yang berautoritatif sebagai sumber kedua dalam syariat Islam selepas al-Quran.

Salah satu daripada cabang ilmu yang terdapat dalam bidang ilmu hadith ialah ilmu Rijal al-Hadith yang amat berkait rapat dengan sistem sanad. Ia adalah penting untuk menentukan keutuhan sesebuah hadith, dimana kedudukannya sebagai dalil akan dinilai daripada aspek mutu dan kualiti rantaian sanad dengan mengambilkira kedudukan dan latar belakang perawi yang telah meriwayatkan sesebuah hadith. Impaknya, lahirlah pelbagai penulisan kitab yang membahaskan ilmu Rijal al-Hadith yang merakamkan kajian terperinci mengenai para perawi hadith. Karya-karya ini merupakan kesinambungan warisan ilmu daripada tokoh-tokoh ilmu hadith yang terulung dan ia adalah khazanah yang amat bernilai bagi seluruh umat Islam.

Terkesan dengan kepentingan ilmu ini, satu kajian mengenai ilmuwan hadith bernama Imam al-Dhahabi beserta sumbangannya terhadap bidang ilmu Rijal al-Hadith akan dikemukakan dalam kertas kerja ini dengan memfokuskan kepada biografi ringkas beliau serta sebuah kitab hasil karangannya mengenai para perawi al-Kutub al-Sittah yang berjudul al-Kasyif fi Ma'rifah Man Lahu Riwayah fi al-Kutub al-Sittah.

Dapatan Kajian

i) Biografi Tokoh

Nama penuh tokoh ini ialah al-Imam al-Hafiz Syams al-Din, Abu Abdullah Muhammad bin Ahmad bin Uthman bin Qaymaz bin Abdullah al-Turkumani al-Fariqi al-Damsyiqi al-Syafi'i (al-Husayni, t.t.). Beliau telah dilahirkan di Mayyafariqayn iaitu sebuah bandar yang terkenal di Diyar Bakr (al-Dhahabi, 1985), pada bulan Rabi'ulawal tahun 673 Hijrah bersamaan tahun 1274 Masihi (al-Zirikli, 2002). Beliau berasal daripada keturunan Turkumuniyyah yang berakhir dengan kerabat Bani Tamim. Keluarga beliau berasal dari Turki dan menetap di bandar Mayyafariqayn sebelum berpindah ke Damsyiq.

Moyangnya iaitu Qaymaz ibn al-Shaykh Abdullah al-Turkumani al-Fariqi telah meninggal dunia di sana pada tahun 661 Hijrah ketika berusia 109 tahun dan sempat menunaikan haji sebelum meninggal dunia (al-Husayni, t.t.). Datuknya iaitu Fakhr al-Din Abu Ahmad Uthman merupakan seorang yang buta huruf dan tidak pernah mempunyai peluang untuk menuntut ilmu, dan terlibat dalam bidang perniagaan dan pertukangan kayu. Beliau turut dikenali sebagai Husn al-Yaqin Billah dan tergolong daripada individu terawal yang berpindah ke Damsyiq dan seterusnya menetap di situ. Sementara itu bapanya bernama Syihab al-Din Ahmad telah dilahirkan pada tahun 641 Hijrah. Imam al-Dhahabi mengikut jejak langkah bapanya iaitu bekerja sebagai seorang peniaga dan seterusnya beralih kepada bidang seni penempaan emas. Beliau mula memberikan perhatian yang penuh kepada bidang tersebut dan telah menghasilkan emas yang halus ukirannya dan amat teliti hasil tangannya. Maka dengan inilah beliau mendapat gelaran sebagai 'al-Dhahabi' bermaksud 'emas'. Hasil daripada

pertukangan emasnya, beliau telah memperolehi kekayaan dan pernah membebaskan lima orang hamba daripada wang hasil pendapatannya.

Imam al-Dhahabi dilahirkan dan dibesarkan dalam lingkungan keluarga yang terdiri daripada para ulama, intelektual dan cendekiawan Islam yang hebat. Sejak kecil, beliau telah melihat bapanya menempa emas di siang hari dan menghabiskan malam dengan amalan qiamullail di samping mempelajari ilmu hadith. Ramai daripada ahli keluarganya berkecimpung dalam bidang hadith seperti ibu saudara merangkap ibu susuannya yang bernama Sitt al-Ahl bint Uthman al-Hajjah Ummu Muhammad, bapa saudaranya bernama Ali bin Sanjar bin Abdullah al-Musili al-Damsyiqi al-Dhahabi dan pakciknya yang bernama Ahmad bin Abd al-Ghani bin al-Kafi al-Ansari al-Dhahabi.

Imam al-Dhahabi telah diletakkan di bawah jagaan seorang guru yang berperibadi mulia dan sangat terkenal iaitu ‘Ala’ al-Din Ali bin Muhammad al-Halabi selama empat tahun. Seterusnya, beliau meneruskan pembelajaran dalam bidang ilmu al-Quran, Qiraat, Hadith, Fiqh, penulisan, dan kaedah menghafaz. Sepanjang kembara ilmunya, Imam al-Dhahabi telah menuntut ilmu daripada seramai 1,278 orang ulama. Di antara mereka ialah seperti Shaykh Mas’ud bin Abdullah al-Salihi, Jamal al-Din Abu Ishaq Ibrahim al-Fadili, Syihab al-Din Abu Abdullah Muhammad al-Syafi, al-Muqri’ al-Mujawwid Abu Abdullah Muhammad bin Jawhar, Mujd al-Din Abu Bakr bin Muhammad, al-Muqri’ Syams al-Din Abu Abdullah Muhammad bin Mansur al-Halabi, Abu Hafs Umar ibn al-Qawwas, Abu Mansur al-Khiyat al-Baghdadi, Ibn Mujahid dan ramai lagi (al-Dhahabi, 1977).

Beliau telah mewariskan ilmu kepada para pelajarnya dan berjaya melahirkan sebilangan besar ulama-ulama tersohor Islam seperti Taqiy a-Din ibn Rafi’i al-Sallami, Taj al-Din al-Subki, Salah al-Din al-Safdi, Abu al-Muhasin al-Husayni, al-‘Ala’i, Ibn Rafi’, Ibn Rajab dan ‘Imad al-Din Ibn Kathir.

Di penghujung usianya iaitu pada tahun 741 Hijrah, Imam al-Dhahabi telah mendapat penyakit mata dan akhirnya membawa kepada kebutaan. Matanya sentiasa mengalirkan air mata dan beliau tidak pernah mengeluh dengan keadaan tersebut. Pada suatu hari, beliau telah dituduh oleh seorang lelaki yang mendakwa beliau menangis kerana sedih, menyesal dan terseksa dengan penyakit matanya itu. Imam al-Dhahabi cukup tersinggung dan telah menjawab tuduhan tersebut dengan berkata:

“Aku lebih mengetahui tentang diriku ini. Penglihatanku akan berkurangan sedikit demi sedikit sehingga sempurna ketiadaannya. Dan ia akan tetap pergi meninggalkanku pada bila-bila masa sahaja” (al-Dhahabi, 1990).

Imam al-Dhahabi telah meninggal dunia ketika berumur 75 tahun di Madrasah al-Mansubah Umm al-Salih di Damsyiq. Beliau telah menghembuskan nafas terakhir pada malam Isnin, 3 Zulkaedah 748 Hijrah bersamaan 4 Februari 1348 (B. Lewis et al., 1965). Solat jenazahnya telah diadakan di Masjid Jami’ Damsyiq yang dihadiri oleh sejumlah besar ulama Islam. Jenazah beliau telah disemadikan di Bab al-Saghir dan pemergiannya telah diratapi oleh para muridnya seperti al-Safdi dan Taj al-Subki (Ibn Kathir, 1996).

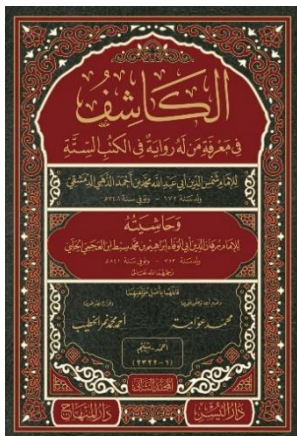
ii) Sumbangan Imam al-Dhahabi dalam Bidang Ilmu Rijal al-Hadith

Imam al-Dhahabi telah terdedah dengan bidang ilmu hadith sejak kecil lagi. Kecintaannya terhadap ilmu hadith telah membawanya mengembara untuk menuntut ilmu

seawal usia 7 tahun. Beliau telah menjinakkan diri dalam pelbagai majlis ilmu dan tidak pernah melepaskan peluang untuk bertemu dengan para ulama' terulung sepanjang kembara ilmiahnya. Beliau mula memberikan perhatian yang serius dan komitmen sepenuhnya kepada bidang ilmu hadith apabila mencecah umur 18 tahun. Beliau telah mendengar banyak hadith dan mulai memberi perhatian yang khusus kepada ilmu tersebut. Seluruh masa hidupnya dihabiskan dengan mendengar, membaca kitab-kitab hadith dan bertemu para muhaddithin dari pelbagai tempat seperti Damsyiq, Ba'labak, Mesir, Iskandariah, Mekah, Halab, Nablus dan sebagainya. Semua ilmu yang ada pada dirinya kemudiannya telah ditulis dan dibukukan dalam lebih daripada dua ratus buah kitab. Di antara karya beliau dalam bidang ilmu hadith ialah seperti berikut:

Bil.	Bidang	Tajuk
i.	Ulum al-Hadith	<i>Al-Arba'in al-Buldaniyyah</i> <i>Al-Thalathun al-Buldaniyyah</i> <i>Al-Kalam 'ala Hadith al-Tayr</i> <i>Turq Hadith</i>
ii.	Mustalah al-Hadith	<i>Kitab al-Ziyadah al-Mudtaribah</i> <i>Turq Ahadith al-Nuzul</i> <i>Al-'Adhb al-Silsal fi al-Hadith al-Musalsal</i> <i>Al-Mawqizah fi 'Ilm Mustalah al-Hadith</i>
iii.	Ilmu Tarikh al-Rijal	<i>Tadhkirah al-Huffaz</i> <i>Siyar A'lam al-Nubala'</i> <i>Tabaqat al-Qurra'Tarikh al-Islam</i> <i>Al-'Ibar fi Khabar Man Ghabar</i>
iv.	Ilmu al-Jarh wa al-Ta'dil	<i>Mizan al-I'tidal fi Naqd al-Rijal</i> <i>Tadhib Tahdhib al-Kamal</i> <i>Al-Mughni fi al-Du'afa'</i> <i>Al-Kasyif fi Ma'rifah Man Lahu Riwayah fi al-Kutub al-Sittah</i>

Salah satu daripada kitab Imam al-Dhahabi dalam bidang ilmu *Rijal al-Hadith* yang berjudul *Al-Kasyif fi Ma'rifah Man Lahu Riwayah fi al-Kutub al-Sittah* akan dibincangkan dengan lebih lanjut dalam subtopik ini.

Gambar 1: Kitab *Al-Kasyif fi Ma'rifah Man Lahu Riwayah fi al-Kutub al-Sittah*

Sebelum kitab ini dihasilkan, terdapat banyak kitab-kitab lain yang memuatkan biografi para perawi hadith dalam al-Kutub al-Sittah seperti kitab al-Mu'jam al-Musytamal 'ala Dhikr Asma' Syuyukh al-A'immah al-Nabal karangan 'Ali bin al-Hasan bin 'Asakir (m.571H). Kemudiannya disusuli dengan kitab al-Kamal fi Asma' al-Rijal karangan Abu Muhammad 'Abd al-Ghani al-Hanbali (m.600H), Tahdhib al-Kamal fi Asma' al-Rijal oleh Abu al-Hajjaj Yusuf bin al-Zakki al-Mizzi (m.742H), Ikmal Tahdhib al-Kamal karangan 'Ala' al-Din al-Maghalata'i (m.762H), Tahdhib al-Tahdhib dan Taqrib al-Tahdhib oleh Ibn Hajar al-'Asqalani dan Tadhhib al-Tahdhib oleh Imam al-Dhahabi. Imam al-Dhahabi kemudiannya meringkaskan kitabnya yang berjudul Tadhhib al-Tahdhib kepada sebuah kitab baru yang dinamakan sebagai *Al-Kasyif fi Ma'rifah Man Lahu Riwayah fi al-Kutub al-Sittah* (al-Tahhan, 1996). Salasilah penghasilan kitab ini adalah seperti yang terdapat dalam rajah berikut:

Rajah 1: Salasilah penghasilan kitab *Al-Kasyif fi Ma'rifah Man Lahu Riwayah fi al-Kutub al-Sittah*

تقريب التهذيب
Ibn Hajar al-‘Asqalani

الكاشف في معرفة من له
رواية في الكتب الستة
Al-Dhahabi

Metod Penyusunan dan Penulisan Kitab

Kitab Al-Kasyif fi Ma’rifah Man Lahu Riwayah fi al-Kutub al-Sittah ini telah ditulis dalam tiga jilid iaitu:

i) Jilid 1

Penulisan kitab ini dimulai dengan bahagian Muqaddimah yang mempunyai penerangan mengenai kewajipan setiap umat Islam agar sentiasa memelihara dan menjaga hadith-hadith Rasulullah SAW daripada sebarang bentuk penyelewengan. Terdapat 16 topik perbincangan yang telah dimuatkan dalam bahagian ini iaitu:

1. Larangan mendustakan hadith
2. Balasan mendustakan hadith
3. Pujian Rasulullah SAW terhadap para pencinta hadith
4. Galakan menyampaikan hadith
5. Penulisan hadith yang diharuskan
6. Kelebihan Abu Hurairah r.a.
7. Kembara ilmiah untuk mendapatkan sesebuah hadith
8. Ketelitian menerima sesebuah hadith
9. Kepentingan ilmu Rijal al-Hadith
10. Tokoh-Tokoh ilmu hadith
11. Martabat al-Jarh wa al-Ta’dil
12. Kitab-kitab ilmu Rijal al-Hadith
13. Manhaj penulisan Imam al-Dhahabi
14. Kitab-kitab rujukan
15. Naskhah-naskhah kitab Al-Kasyif fi Ma’rifah Man Lahu Riwayah fi al-Kutub al-Sittah
16. Penerangan Imam al-Dhahabi mengenai penulisan kitab ini

ii) Jilid 2

Jilid ini mengandungi seramai 2,444 nama perawi lelaki yang dimulai dengan pangkal huruf syin iaitu (شاذ بن فياض أبو عبيدة) dan berakhir dengan huruf qaf, iaitu (قيس عن زيد ابن ثابت)

iii) Jilid 3

Jilid ketiga pula mengandungi seramai 1,903 orang perawi lelaki yang dimulai dengan huruf kaf iaitu (كامل بن العلاء التميمي) dan diakhiri dengan huruf ya' iaitu (يونس بن يوسف بن حماس). Dalam jilid terakhir ini juga terdapat bahagian-bahagian khusus yang menyenaraikan para perawi yang lebih dikenali dengan nama panggilan iaitu al-Kunna seperti (أبو ابراهيم الأشهلي), al-Abna' seperti (ابن يعلى بن أمية), Ibn Akh Fulan seperti (ابن أخ الحارث الأعور) dan Ibn Umm Fulan seperti (ابن أم الحكم).

Di samping itu juga, turut disenaraikan nama para perawi yang hanya dikenali berdasarkan al-Ansab iaitu nama nasab dan keturunannya seperti (الأبنا) dan al-Mubham iaitu perawi yang samar-samar seperti (يحيى بن أبي كثير). Pada bahagian akhir kitab ini terdapat satu bahagian khusus yang memuatkan 150 nama para perawi wanita yang dimulai dengan huruf hamzah iaitu (يسيرة أم يسير) dan berakhir dengan huruf ya' iaitu (أسماء بنت الصديق). Jilid ketiga ini kemudiannya diakhiri dengan nama-nama 98 orang perawi wanita yang hanya dikenali dengan kunniyyah atau nama panggilan seperti (أم أبان بنت وازع) dan sebagainya.

Penggunaan Rumuz oleh Imam al-Dhahabi

Lapan bentuk rumuz yang telah digunakan oleh Imam al-Dhahabi dalam kitab ini ialah seperti dalam Rajah 2 yang berikut:

Rajah 2: Rumuz dalam kitab *Al-Kasyif fi Ma'rifah Man Lahu Riwayah fi al-Kutub al-Sittah*

Bil.	Rumuz	Penerangan
1.	خ	<i>Sahih al-Bukhari</i>
2.	م	<i>Sahih Muslim</i>
3.	د	<i>Sunan Abi Dawud</i>
4.	ت	<i>Sunan al-Tirmidhi</i>
5.	س	<i>Sunan al-Nasa'i</i>
6.	ق	<i>Sunan Ibn Majah</i>
7.	ع	<i>Al-Kutub al-Sittah</i>
8.	ة	<i>Sunan al-Arba'ah</i>

Contoh Penulisan Imam al-Dhahabi

Berikut adalah satu contoh petikan penulisan Imam al-Dhahabi dalam kitab ini mengenai latar belakang seorang perawi bernama Abdullah Yazid Abu 'Abd al-Rahman al-Hulbi:

Penerangan:

1. Perawi ini merupakan individu ke 3097 daripada keseluruhan perawi yang dinyatakan oleh Imam al-Dhahabi dalam kitab ini.

2. Hadith yang diriwayatkan oleh beliau terdapat di dalam Sahih Muslim (ﷺ) dan al-Kutub al-Sittah (ع).
3. Nama penuh perawi ini ialah ‘Abdullah Yazid Abu ‘Abr al-Rahman al-Hubli.
4. Beliau meriwayatkan hadith daripada Abu Dhar dan Abu Ayyub.
5. Hadith beliau pula diambil oleh Humayd bin Hani dan Ibn An’am.
6. ‘Al-Ifriqi’ ialah maklumat tambahan mengenai beliau iaitu seorang yang berbangsa Afrika.
7. Ulama’ hadith telah mengkategorikan beliau sebagai perawi yang thiqah.
8. Tarikh kematiannya ialah pada tahun 100 Hijrah.
9. Imam al-Dhahabi menyediakan nota kaki mengenai nama yang dinisbahkan kepada perawi ini dan disertakan kaedah untuk membaca nama perawi iaitu berasal dari Bani al-Hubli dari negara Yaman. Turut dijelaskan nama penuh bagi salah seorang muridnya Ibn An’am iaitu ‘Abd al-Rahman bin Ziyad bin An’am.

Kesimpulan

Imam al-Dhahabi telah memberikan sumbangan yang amat bernilai dengan menghasilkan karya-karyanya yang berkualiti dalam bidang ilmu hadith. Kitab *Al-Kasyif fi Ma’rifah Man Lahu Riwayah fi al-Kutub al-Sittah* ini merupakan respons kepada penghasilan karya-karya dalam bidang ilmu Rijal al-Hadith yang terdahulu. Ia adalah sebuah penulisan dalam bentuk ringkasan yang memudahkan para pengkaji untuk mengetahui martabat para perawi dalam al-Kutub al-Sittah dengan cepat, ringkas dan padat. Kitab ini mempunyai keistimewaan dan cirinya yang tersendiri, dan salah satu daripadanya ialah nama perawi disusun berdasarkan huruf mu’jam. Teknik penyusunan ini dapat membantu para pengkaji untuk mempercepatkan pencarian nama perawi dan ia adalah lebih mudah dan cepat berbanding pencarian berdasarkan tabaqah perawi, nama tempat kelahiran perawi ataupun klasifikasi yang lain. Di samping itu, kitab ini juga menyediakan rumuz untuk membantu para pengkaji merujuk kepada sumber asal yang terdapat dalam al-Kutub al-Sittah.

Rujukan

- Ahmad Yusoff (2004). *Sumbangan Imam al-Dhahabi Dalam Pengajian Ilmu Rijal: Kajian Khusus Terhadap Kitab Tadhkirah al-Huffaz*. Jabatan Pengajian Al-Quran dan Al-Hadith, Bahagian Pengajian Usuluddin, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya.
- Al-Dhahabi, Syams al-Din Abu Abdullah Muhammad (1972). *Al-Kasyif fi Ma’rifah Man Lahu Riwayah fi al-Kutub al-Sittah*. Ali ‘Ayd ‘Atiyyah (ed.), Kaherah: Dar al-Kutub al-Hadithah.
- Al-Dhahabi, Syams al-Din Abu Abdullah Muhammad (1977). *Tarikh al-Islam wa Wafiyat al-Masyahir wa al-A’lam*. Kaherah: Matba’ah ‘Isa al-Bab al-Halabi.
- Al-Dhahabi, Syams al-Din Abu Abdullah Muhammad (1985). *Al-‘Ibar fi man Ghabar*. Beirut: Dar al-Kutub al-‘Ilmiyyah.
- Al-Husayni, Abu al-Muhasin (t.t.), *Dhayl Tadhkirah al-Huffaz*. Beirut: Dar Ihya’ al-Turath al-‘Arabi.
- Al-Tahhan, Mahmud (1984), *Taysir Mustalah al-Hadith*. Kuwait: Maktabah Dar al-Turath.

- Al-Zirikli, Khayr al-Din (2002). *Al-A'lam*. Beirut: Dar al-Malayin.
- B. Lewis et al. (1965). *The Encyclopaedia of Islam*. London: Luza & Com.
- Ibn Kathir, 'Imad al-Din Abu al-Fida' Isma'il (1996), *Al-Bidayah wa al-Nihayah*. Kaherah: Dar al-Fikr.
- Nurul Farhana Ismail and Roshimah Shamsudin (2020). Analisis Kritikan Al-Dhahabī Terhadap Ibn Hibbān dalam Mizan Al-I'tidal: Analysis of al-Dhahabi's Critique on Ibn Hibban in Mizan al-I'tidal. *Journal Of Hadith Studies*, 5(1), 14-30. <https://doi.org/10.33102/johs.v5i1.102>.
- Saleh Al-Jubouri, D. H., and Saleh Al Dulaimi, D. T. (2022). Imam Al-Dhahabi and What Ibn Majah and Al-Nasa'I Narrate about Him: A Critical and Analytical Study. *Journal of Tikrit University for Humanities*, 29(7, 2), 1–11. <https://doi.org/10.25130/jtuh.29.7.2.2022.01>